

4^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Ο Πρωταγόρειος μύθος: η διανομή των ιδιοτήτων στα ζώα
ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: Πλάτων, Πρωταγόρας, 320c-321b

Εισαγωγικές πληροφορίες

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, σελ. 51-52

Αρχαία Ελληνικά Φάκελος Υλικού, Γ' Γενικού Λυκείου, σελ. 41-42

Η πρωτοτυπία του Πρωταγόρειου μύθου

Σύμφωνα με τον μύθο του Πρωταγόρα, η ανθρώπινη ιστορία μοιράζεται σε δύο σαφώς διακεκριμένες φάσεις: στην πρώτη ο άνθρωπος χάρη στις έμφυτες τεχνικές δεξιότητές του ανέπτυξε τεχνικό πολιτισμό, κατά τη δεύτερη περίοδο δημιούργησε την κοινωνική οργάνωση· την πρώτη περίοδο εγκαινιάζει η προσφορά του Προμηθέα, τη δεύτερη η επέμβαση του Δία. Στο σημείο αυτό ο Πρωταγόρας τροποποιεί τον παραδοσιακό μύθο του Προμηθέα, προσαρμόζοντάς τον στις ανάγκες της επιχειρηματολογίας του, και διαφοροποιείται από προγενέστερες επεξεργασίες του. Συγκεκριμένα, τόσο ο Ησίοδος (Θεογ. 507-569), όσο και ο Αισχύλος (Προμ. Δεσμ. 436-506) μοιράζουν την ανθρώπινη ιστορία σε μια προπολιτισμική και μια πολιτισμένη κατάσταση· η μετάβαση και στις δύο περιπτώσεις πραγματοποιείται χάρη στον Προμηθέα και ερμηνεύεται απαισιόδοξα από τον Ησίοδο, αισιόδοξα από τον Αισχύλο. Ο Πρωταγόρας κρατά την αισιοδοξία του Αισχύλου, δίνει όμως ιδιαίτερη έμφαση όχι στην επέμβαση του Προμηθέα, αλλά στο πέρασμα από τον τεχνικό πολιτισμό, που ανέπτυξε καταρχήν ο άνθρωπος, στην οργάνωση κοινωνιών, γιατί η κοινωνική οργάνωση είναι αυτή που ενδιαφέρει την επιχειρηματολογία του. («κοινωνιολογικός» προβληματισμός - βλ. σελ. 52 «Φιλοσοφικού Λόγου»)

Ο μύθος ως φιλοσοφική μέθοδος

Ως μύθο μπορούμε να ορίσουμε κάθε αφήγηση που έχει ποιητικό χαρακτήρα, είτε προέρχεται από την παράδοση και τον θρύλο είτε πρόκειται για κατασκευή κάποιου διανοητή. Ο ποιητικός και συμβολικός χαρακτήρας του μύθου για τον Προμηθέα που αφηγείται ο Πρωταγόρας είναι προφανής. Αλλά όσο μεγάλη και αν είναι η συμβολική αξία του, είναι επίσης φανερό πως δεν μπορεί να οδηγήσει με ακρίβεια στη φιλοσοφική και επιστημονική γνώση. Βεβαίως, και ο ίδιος ο Πλάτωνας χρησιμοποίησε πολλές φορές τον μύθο και ο ίδιος (δες για παράδειγμα τον μύθο της σπηλιάς στην Πολιτεία) πάντοτε όμως για να συμπληρώσει μίαν αυστηρή φιλοσοφική απόδειξη, όχι ως αυτόνομο τρόπο, ισοδύναμο με τις άλλες φιλοσοφικές μεθόδους, για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στην γνώση. Πάντως, ίσως επειδή και ο ίδιος δεν απέρριπτε εντελώς την αξία της συμβολικής μυθικής αφήγησης, ο Πλάτωνας δεν είναι καθόλου ειρωνικός προς τον Πρωταγόρα στο σημείο αυτό. (βλ. «Φιλοσοφικός λόγος», σελ.49)

Ο φιλοσοφικός και επιστημονικός λόγος εμφανίστηκε σε μια πρώτη εκδοχή του στην Ιωνία, κατά τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ., και έκτοτε το κύρος του αυξάνει συνεχώς έναντι του μύθου. Η εμφάνισή του όμως δεν σήμανε την ολοκληρωτική εξαφάνιση της μυθικής αφήγησης. Ήδη στον Όμηρο προβάλλεται και για διδακτικούς σκοπούς. Ο μύθος λοιπόν δεν είναι επινόηση των σοφιστών. Οι σοφιστές τον δανείστηκαν από την παράδοση, αλλά τόνισαν ιδιαίτερα το

διδασκτικό του μέρους, ενώ από τον κόσμο της φανταστικής περιπέτειας κράτησαν μόνο στοιχεία που δεν συγκρούονται βίαια με την λογική. Ως όργανο λογικής έρευνας ο μύθος παρουσιάζει σοβαρά μειονεκτήματα: α) ο εμπειρικός δογματισμός και β) η τάση προς την απλούστευση. Πρέπει να υποθέσουμε ότι οι σοφιστές κατέβαλαν ιδιαίτερη προσπάθεια για να περιορίσουν τις αδυναμίες αυτές. Ο μύθος βέβαια τέρπει τους ακροατές, αλλά συγχρόνως εξασθενεί την κριτική τους ικανότητα. Ο σοφιστής σε αντίθεση με τον Πλάτωνα, επιχειρεί να στηρίξει την αλήθεια των απόψεων του πάνω στον μύθο.

Πιο συγκεκριμένα: Οι Σοφιστές είχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν παράλληλα τον μύθο και τον λόγο ως εναλλακτικές μεθόδους για την ανάπτυξη του ίδιου θέματος. Η δυνατότητα αυτή θα πρέπει να ερμηνευθεί στα πλαίσια των στόχων της σοφιστικής διδασκαλίας: οι Σοφιστές σχετικοποιώντας κάθε κριτήριο αλήθειας κατέστησαν ως στόχο της διδασκαλίας τους την πειθώ· στην προσπάθειά τους λοιπόν να πείσουν θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν σε κάθε περίπτωση το καταλληλότερο μέσο, λαμβάνοντας υπόψη τους την ωριμότητα του ακροατηρίου και τη συναισθηματική αποτελεσματικότητα του λόγου τους (είναι γνωστή η σημασία της παθοποιίας στη ρητορική θεωρία). Γι' αυτό άλλωστε θα καταφύγουν και στη χρήση των μέσων του ποιητικού λόγου, τον οποίο για πρώτη φορά θα καταστήσουν αντικείμενο επιστημονικής μελέτης. Οι Σοφιστές επομένως χρησιμοποιούν τον μύθο είτε για να εκλαϊκεύουν τις απόψεις τους, είτε ως θέμα για να επιδείξουν τις ρητορικές τους ικανότητες σ' ένα ευρύτερο κοινό.

Ο αγνωστικισμός* του Πρωταγόρα

Οι απόψεις των σοφιστών σχετικά με τους θεούς θα μπορούσαμε να πούμε ότι κυμαίνονταν από τον αγνωστικισμό ως την αθεΐα. Ο σπουδαιότερος από τους σοφιστές, ο Πρωταγόρας υιοθετούσε μια αγνωστικιστική άποψη. Το βιβλίο του *Περί των θεών* άρχιζε με την περίφημη φράση: «Για τους θεούς δεν μπορεί να γνωρίζω τίποτα: ούτε ότι υπάρχουν, ούτε ότι δεν υπάρχουν, ούτε τι λογής μορφή έχουν. Γιατί είναι πολλά τα όσα εμποδίζουν να γνωρίζουμε: από τη μια το άδηλο του ζητήματος κι από την άλλη η συντομία της ανθρώπινης ζωής». Η θέση αυτή του Πρωταγόρα δεν είναι κατ' ανάγκη αθεϊστική, εντούτοις κλονίζει την παραδεδομένη πίστη στους θεούς. Η αναφορά του Πρωταγόρα στους θεούς ίσως να αποτελεί μια απόπειρα να κερδίσει το αθηναϊκό κοινό που τον ακούει, κυρίως λαμβάνοντας υπόψη ότι η λατρεία των θεών είναι σύμφυτη με την ανθρώπινη φύση. Κατά άλλους η αναφορά στους θεούς αποτελεί μια πλατωνική παρέμβαση

«Ο Πρωταγόρας προτιμά τη διήγηση, γιατί είναι πιο πιθανό να προκαλέσει μεγαλύτερη ευχαρίστηση. Αυτό αποτελεί σαφή προειδοποίηση για μας ότι η αναφορά στους θεούς δεν είναι ανάγκη να ληφθεί στα σοβαρά, και μπορεί να αφαιρεθεί ως στολίδι του μύθου. Ο Πλάτων γνώριζε καλά ότι ο Πρωταγόρας ήταν αγνωστικιστής σε θέματα θρησκείας (πρβ. Θεαίτ. 162d), και δεν είχε την πρόθεση να εξαπατήσει τους αναγνώστες του. Στην πραγματικότητα μετά τον μύθο ακολουθεί μια ορθολογιστική εξήγηση των κύριων σημείων του, από την οποία απουσιάζει εντελώς ο θεϊκός παράγοντας» W.K.C. Guthrie, *Οι Σοφιστές*, μτφ. Δ. Τσεκουράκης, MIET, Αθήνα 2019, σ.90-1.

(*αγνωστικισμός: φιλοσοφική αντίληψη που αρνείται ότι μπορούμε να γνωρίσουμε με βεβαιότητα τον κόσμο, τον θεό και την ουσία των όντων)

Δομή ενότητας

- **Ύπαρξη θεών και ανυπαρξία θνητών ειδών:** (Ἦν γάρ ποτε χρόνος ... γένη οὐκ ἦν.)
- **Δημιουργία των θνητών ειδών από τους θεούς:** (Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως ... ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται.)
- **Διανομή των ιδιοτήτων στα θνητά όντα με εντολή των θεών. Η αντιστροφή ρόλων Προμηθέα και Επιμηθέα:** (Ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον ... καὶ οὕτω πείσας νέμει.)
- **Ο Επιμηθέας κάνει τη διανομή στα ζώα με στόχο:**
 την προφύλαξη τους από τα άλλα ζώα: (Νέμων δὲ ... μή τι γένος ἀἴστωθείη·)
 την προφύλαξή τους από τις καιρικές συνθήκες: (ἔπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε ... τὰ δὲ [θριξὶν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀναίμοις.
 την εξασφάλιση τροφής: (Τοῦντεὔθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν ... τροφήν ζώων ἄλλων βοράν·)
 την ισορροπία στη φύση: (καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε ...σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.)

Ερμηνευτικά σχόλια

«Ἦν γάρ ποτε χρόνος»: Ο Πρωταγόρας αρχίζει τον μύθο, που πιθανότατα είναι δικό του δημιούργημα (μάλλον περιλαμβανόταν στο έργο του *Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως*, που δεν έχει διασωθεί), προσδιορίζοντας αόριστα τον χρόνο στον οποίο έλαβαν χώρα τα γεγονότα που θα αφηγηθεί. Η φράση «ἦν γάρ ποτε χρόνος» συνάδει με το λαϊκότροπο ύφος όλου του μύθου. Αποτελεί τυπική αρχή παραμυθιού και μέρος του σκηνικού, μια εξωτερική δηλαδή διακόσμηση που περιβάλλει την τελεολογική (= αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία με την οποία όλα τα πράγματα τείνουν προς κάποιο σκοπό) εξήγηση του Πρωταγόρα για τη δημιουργία του ζωικού βασιλείου και του ανθρώπου. Προβάλλει την έννοια του χρόνου ως κυρίαρχου φυσικού μεγέθους στο οποίο εγγράφεται η ύπαρξη των θεών και των θνητών όντων.

Έτσι λοιπόν, με τη λέξη «χρόνος» ο σοφιστής εννοεί την αρχή του χρόνου, την αρχή της δημιουργίας, το σημείο εκείνο που ακολουθεί τη θεογονία, δηλαδή τη γένεση των θεών. Είναι χαρακτηριστικό πως στην αρχαιοελληνική μυθολογική σκέψη υπάρχει μόνο θεογονία, και όχι κοσμογονία, όπως σε άλλες μυθολογίες ή στην εβραιοχριστιανική Γένεση. Αντίθετα από τον Ησίοδο, ο οποίος στη Θεογονία του αναφέρει, μετά τη δημιουργία των θεών, την ύπαρξη των ανθρώπων, χωρίς να εξηγεί πώς πλάστηκαν και από ποιον (θεοκεντρική προσέγγιση), ο Πρωταγόρας μεταφέρει το κέντρο του ενδιαφέροντος στον άνθρωπο (ανθρωποκεντρική προσέγγιση). Στον μύθο του παρακολουθούμε τη διαδικασία με την οποία τα μεν ζώα «διαμορφώθηκαν», απέκτησαν δηλαδή το καθένα τις δικές του ιδιότητες, ο δε άνθρωπος απέκτησε τα χαρακτηριστικά εκείνα, τις αρετές, που συνιστούν τελικά την ανθρώπινη ουσία του.

Θεωρείται σημαντική η προσφορά του πρωταγόρειου μύθου, γιατί σε αντίθεση με τις παραπάνω κοσμολογικές εκδοχές (Θεογονία του Ησίοδου κ.τ.λ.) εκφράζει μια αισιόδοξη ενατένιση της εξέλιξης του ανθρώπινου πολιτισμού. Συνιστά μήνυμα εμπιστοσύνης στην προοδευτική πορεία του ανθρώπινου γένους, το οποίο ξεκινώντας από ατελέστερες μορφές βίου κατέκτησε και κατακτά υψηλότερες βαθμίδες, αξιόλογα πολιτιστικά επιτεύγματα, σε μια προοπτική ανανεωνόμενων δυνατοτήτων για νέες κατακτήσεις.

«**Θνητὰ δὲ γένη**»: Σύμφωνα με τον πρωταγόρειο μύθο τα ζώα και ο άνθρωπος δημιουργούνται μαζί. Η διαφοροποίησή τους αρχίζει κατά το στάδιο της βιολογικής συγκρότησης του είδους, δηλαδή το επιμηθεϊκό, και ολοκληρώνεται με το προμηθεϊκό. Το περιεχόμενο του μύθου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις βιολογικές, ανθρωπολογικές, κοινωνιολογικές, πολιτικές και πολιτειακές θεωρήσεις της αρχαίας σοφιστικής και ειδικότερα του Πρωταγόρα.

«**ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν**», «**τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ**» Εντύπωση μας προκαλεί η αναφορά του Πρωταγόρα στην ύπαρξη των θεών. Πολλοί μελετητές θεώρησαν αρχικά ότι εδώ υπάρχει αντίθεση με τις ιδέες του σοφιστή, ο οποίος ήταν αγνωστικιστής. Δεν πρέπει, όμως, να ξεχνάμε ότι το κείμενο αυτό είναι ένας μύθος, στον οποίο η παρουσία των θεών έχει **αλληγορική, συμβολική** σημασία. Συγκεκριμένα, ο Δίας συμβολίζει τη νομοτέλεια που διέπει τη φύση, τον λόγο, τη λογική, ενώ ο Προμηθέας, ο Επιμηθέας και ο Ερμής (που θα τον δούμε στην 6η ενότητα) αποτελούν τα όργανα αυτής της νομοτέλειας, η οποία ρυθμίζει τις σχέσεις των όντων εξασφαλίζοντας τη μεταξύ τους ισορροπία. Η αναφορά, λοιπόν, στους θεούς είναι απλώς ένα τέχνασμα. Άλλωστε, όπως φανερώνεται και από τη συνέχεια του μύθου, ο Πρωταγόρας δεν ενδιαφέρεται τόσο για το θέμα της ύπαρξης των θεών όσο για την εξήγηση της γένεσης του θρησκευτικού συναισθήματος. Επιπλέον, δεν θεωρεί τους θεούς αιώνιους, αλλά ότι κι αυτοί, όπως και τα ζώα («καὶ τούτοις»), δημιουργήθηκαν μια δεδομένη χρονική στιγμή, που προηγήθηκε από τον χρόνο δημιουργίας των θνητών όντων. [Στην πραγματικότητα μετά τον μύθο ακολουθεί μια ορθολογική εξήγηση των κύριων σημείων του, από την οποία απουσιάζει εντελώς ο θεϊκός παράγοντας.]

καὶ τούτοις: Η παρουσία του προσθετικού **καὶ** υποδηλώνει ότι υπήρξε χρόνος κατά τον οποίο γεννήθηκαν και οι θεοί. Δεν ήταν λοιπόν άναρχοι, αφού και γι' αυτούς υπήρχε **αρχή γένεσις**. Η αντίληψη αυτή ταυτίζεται με αυτή του Ησιόδου. Ο όρος **γένεσις** αναφέρεται στη διαδικασία με την οποία κάτι που δεν υπήρχε άρχισε να υπάρχει. Στον κοσμογονικό του μύθο ο Πρωταγόρας παρουσιάζει τη γένεση του κόσμου ως θεϊκή δημιουργία. (βλ. σχόλιο σελ. 45)

γῆς ἔνδον: Η φράση αυτή υποδηλώνει την αρχέγονη αντίληψη της **μητέρας - γης**, μέσα στα σπλάχνα της οποίας δημιουργήθηκαν όλα τα έμβια όντα. Πρέπει να επισημανθεί ότι στη φράση αυτή η λέξη «γη» σημαίνει το σώμα, τη γήινη σφαίρα, ενώ στη φράση «ἐκ γῆς καὶ πυρὸς» σημαίνει την ύλη, το χώμα. Στον μητρικό κόλπο της γης (γῆ παμμήτωρ, μήτηρ πάντων) αποδίδεται η δημιουργία όλων των οργανισμών, ζώων και φυτών, και από αυτόν αναδίδονται τα είδη των ζώων και φυτών.

Επιπλέον, από την ίδια φράση διαφαίνεται η αντίληψη του **αυτοχθονισμού** (αὐτὸς + χθών = γη), της πεποίθησης δηλαδή κάποιων φυλών ότι ξεφύτρωσαν από τη γη στην οποία στη συνέχεια έζησαν και οι ίδιοι και οι απόγονοί τους κάνοντάς την πατρίδα τους. Η πεποίθηση αυτή τους έδινε ένα αίσθημα περηφάνιας, προνομιακής σχέσης με την πατρίδα και ευγενικής καταγωγής (πχ. ο μύθος του Κάδμου). Η ιδέα της αυτοχθονίας αναφέρεται και από τον Θουκυδίδη στον *Επιτάφιο* του Περικλή, παρουσιάζοντας τους Αθηναίους να νιώθουν περήφανοι για την αυτοχθονία τους. Έτσι, ενισχύεται η θεωρία του Πρωταγόρα για τη δημιουργία των πλασμάτων κάτω από τη γη.

«Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως» Στον πρωταγόρειο μύθο η εἰμαρμένη αναφέρεται δύο φορές: ο εἰμαρμένος χρόνος (2η ενότητα) και η εἰμαρμένη ημέρα (3η ενότητα), ως στοιχεία που προσδιορίζουν χρονικά την εξέλιξη. Με τις εκφράσεις αυτές αποδίδεται «το πλήρωμα του χρόνου», η αναγκαιότητα δηλαδή που οδηγεί το πέραςμα από μία εποχή σε άλλη, από μία μορφή ζωής σε άλλη. Η πίεση της ανάγκης για επιβίωση, για βελτίωση των όρων ζωής, η *χρεία*, γίνεται κινητήρια δύναμη της εξέλιξης, η οποία ούτε αυτόματη ούτε τυχαία ούτε στιγμιαία είναι. (βλ. σχόλιο σελ. 45)

Τα χαρακτηριστικά του Προμηθέα και του Επιμηθέα: Ο Προμηθέας και ο Επιμηθέας ήταν Τιτάνες, γιοι του Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης. Ειδικότερα, ο **Προμηθέας** είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις *πρὸ* + *μῆτις* = σοφία, σκέψη), σκέφτεται πριν κάνει κάτι, σταθμίζει τις συνέπειες και έπειτα προβαίνει σε πράξεις. Αποκαλείται *σοφώτατος* των Τιτάνων, «αἰολόμητις» (= γεμάτος από διαφόρους δόλους, πανουργίες, τεχνάσματα), βοηθός του Δία. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε προνοητικό, διορατικό, σώφρονα, συνετό, προσεκτικό. Στον μύθο του Πρωταγόρα παρουσιάζεται ως ευεργέτης του ανθρώπου, καθώς με τα δώρα που έκλεψε από τους θεούς (τη φωτιά και την έντεχνη σοφία) βοήθησε τον άνθρωπο να κυριαρχήσει πάνω στη φύση και να αναπτύξει πολιτισμό.

Από την άλλη μεριά, ο **Επιμηθέας** είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις *ἐπί* + *μῆδος* = μόνο στον πληθ. *μήδεα*, συμβουλές, σχέδια, τεχνάσματα, σχέδια), σκέφτεται μετά την εκτέλεση μιας ενέργειας και βρίσκεται αντιμέτωπος με τις συνέπειές της. Είναι «ἀμαρτίνοος» (= αυτό που σφάλλει νοητικά, που βρίσκεται σε νοητική σύγχυση) ή «ὀψίνοος» (= αυτός που σκέφτηκε ή επινόησε κάτι καθυστερημένα). Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε αστόχαστο, απερίσκεπτο, επιπόλαιο, παρορμητικό. Στον μύθο του Πρωταγόρα παρουσιάζεται λόγω απρονοησίας να εξαντλεί όλα τα εφόδια στα ζώα και να αφήνει τον άνθρωπο εντελώς αβοήθητο και ανυπεράσπιστο.

Η αντιστροφή των ρόλων των δύο τιτάνων εξυπηρετεί άριστα την οικονομία του μύθου, καθώς ο Επιμηθέας εκφράζει τη φάση της βιολογικής συγκρότησης των όντων, ενώ ο Προμηθέας τη φάση κατά την οποία ο άνθρωπος διαφοροποιείται ως είδος από τα άλλα είδη ζωικών οργανισμών έχοντας την ιδιότητα του έλλογου όντος. Το δεύτερο στάδιο είναι ανώτερο από το πρώτο και αρχίζει να διαγράφεται η αισιόδοξη αντίληψη του Πρωταγόρα για την προοδευτική εξέλιξη του ανθρώπινου γένους.

«**Νέμων ... πορίζων**»: Ο ιδεολογικός πυρήνας του μύθου στο εδάφιο αυτό συνίσταται στη σκόπιμη ισορροπία που χαρακτηρίζει τον ζωικό κόσμο. Ο Πρωταγόρας εξηγεί τελεολογικά τον «νόμο της αναπλήρωσης» στη φύση, αφού σύμφωνα με τους βιολογικούς νόμους κάθε ζώο έχει εφοδιαστεί με τα αναγκαία μέσα επιβίωσης, αυτοσυντήρησης και διαίωνισης του είδους του. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι οι ιδιότητες μοιράζονται στα ζώα έτσι ώστε μία αδυναμία να αναπληρώνεται από μία ικανότητα, με σκοπό να εξασφαλίζονται με αυτόν τον τρόπο α) η ύπαρξη και η διαίωνιση του κάθε είδους και β) η ισορροπία του οικοσυστήματος μέσα από την εξισορρόπηση των αντίρροπων δυνάμεων που λειτουργούν στο εσωτερικό του.

Ακόμη φαίνεται ότι η ποικιλία των ζωικών ειδών με διαφορετικές ιδιότητες και ικανότητες δείχνει ότι στον ζωικό κόσμο επικρατεί συνεχής αγώνας για επιβίωση, ένας διαρκής πόλεμος για την ύπαρξη, και επιπλέον ότι η τελική ισορροπία του οικοσυστήματος προκύπτει από την εναρμόνιση των αντιθέτων, ως ενότητα αντιθέτων (διαφαίνεται η θέση του Ηράκλειτου, για την «παλίντονον/άφανη άρμονίην»).

Ακόμη να προσθέσουμε ότι οι ιδιότητες των ζώων προβάλλονται ως δώρα των θεών, δηλαδή ως δοσμένες εκ των προτέρων ιδιότητες που τα ζωικά είδη έχουν χωρίς καμία ενεργητική συμμετοχή τους στην απόκτησή τους και παρέχονται μάλιστα από την κατώτερη και ελλιπέστερη θεϊκή μορφή του Επιμηθέα.

Τέλος, η τελεολογική εξήγηση της αντισταθμιστικής και σύμμετρης κατανομής των ιδιοτήτων στα ζώα, που επιχειρεί ο Πρωταγόρας στην εξεταζόμενη ενότητα, γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτή στη χρήση της γλώσσας με το πλήθος αντιθετικών σχημάτων και προσδιορισμών του τελικού αιτίου. [οι διάφορες ιδιότητες και χαρακτηριστικά των ζώων εξηγούνται από το σκοπό (τέλος) για τον οποίο πλάστηκαν, ή, απλούστερα, από τη λειτουργία που επιτελούν. Στη φύση όλα έχουν, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, ένα σκοπό.]

Η κατανομή εφοδίων στα ζώα: Αφού τα δύο αδέρφια άλλαξαν ρόλους, ο Επιμηθέας ανέλαβε να μοιράσει εφόδια στα ζώα και στον άνθρωπο και ο Προμηθέας την τελική επιθεώρηση. Στην ενότητα αυτή παρακολουθούμε την κατανομή εφοδίων στα ζώα, ενώ στην επόμενη θα παρακολουθήσουμε τι συνέβη με τον άνθρωπο. Όσον αφορά, λοιπόν, τα ζώα η μοιρασιά που έκανε ο Επιμηθέας ήταν σοφή, αφού πέτυχε την αντισταθμιστική και ισόρροπη κατανομή εφοδίων για τη διαίωνιση όλων των ειδών. Ο Επιμηθέας ήταν σε θέση να επινοήσει, όχι όμως και να προνοήσει. Η επινοήση ως πράξη του νου επέτρεψε στον Επιμηθέα να μοιράσει εφόδια και να εξισορροπήσει αντιθέσεις ανάμεσα στα ζωικά είδη. Επρόκειτο όμως για μονομερή πράξη του νου από την οποία έλειπε η κατανόηση, αναγκαία για να προκύψει η δυνατότητα της πρόνοιας, της προβλεπτικότητας. Έτσι η επινοητικότητα του Επιμηθέα σε σχέση με το ζωικό βασίλειο εκδηλώνεται ως εξής:

α. Παρέχει μέσα προφύλαξης από τους εχθρούς (τα άλλα ζώα): «Νέμων δὲ ... ἄϊστωθείη» Για να προφυλάξει τα ζώα από τα άλλα ζώα, έδωσε:

- σε άλλα σωματική δύναμη,
- σε άλλα, που ήταν αδύναμα, ταχύτητα,
- σε άλλα όπλα, όπως νύχια, δόντια, κέρατα, οπλές,
- σε άλλα μικρό σώμα, και ως όπλα για να αντιμετωπίζουν τους κινδύνους, φτερά ή υπόγεια κατοικία,
- σε άλλα μεγάλο σώμα, και ως όπλο για να αντιμετωπίζουν τους κινδύνους, το ίδιο το μέγεθός τους.

β. Δίνει μέσα προστασίας από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες: «ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ... καὶ ἀναίμοις.» Για να προφυλάξει τα ζώα από την εναλλαγή των εποχών και τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες, που προέρχονται από τον Δία, έδωσε:

- σε άλλα πλούσιο τρίχωμα,
- σε άλλα χοντρό δέρμα,
- σε άλλα χοντρό δέρμα και χωρίς αίμα (πχ. φολίδες, λέπια)

γ. Φροντίζει για την εξασφάλιση τροφής: «Τούντεϋθεν ... ἄλλων βοράν» Φρόντισε να δώσει διαφορετικά είδη τροφής σε κάθε ζωικό είδος, για να μην εξαντληθούν συγκεκριμένα είδη διατροφής. Έτσι, έδωσε τη δυνατότητα:

- στα φυτοφάγα ζώα να τρώνε χόρτα, καρπούς δέντρων ή ρίζες

- στα σαρκοφάγα ζώα να τρώνε τις σάρκες άλλων ζώων.

δ. Εξισορροπεί τις αντίρροπες δυνάμεις στη φύση με σκοπό τη διαίωνιση των ειδών: «καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν ... τῷ γένει πορίζων.» Προκειμένου να εξασφαλιστεί η ισορροπία στη φύση και η διαίωνιση όλων των ειδών, έδωσε:

- ολιγογονία, δηλαδή μικρή γονιμότητα, στα σαρκοφάγα ζώα και

- πολυγονία, δηλαδή μεγάλη γονιμότητα, σε όσα γίνονται βορά (= τροφή) άλλων ζώων.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι στη φύση ισχύει ο νόμος της αναπλήρωσης, σύμφωνα με τον οποίο μια αδυναμία αναπληρώνεται από μια ικανότητα. Έτσι, προκύπτει ότι ο Πρωταγόρας εξηγεί τελεολογικά αυτό τον νόμο, εξηγεί δηλαδή τις ιδιότητες και τις ικανότητες ανάλογα με τον σκοπό που υπηρετούν και τη λειτουργία που επιτελούν. Συγκεκριμένα:

- η ταχύτητα αντισταθμίζει την αδυναμία,

- τα φτερά ή η υπόγεια κατοικία αντισταθμίζουν το μικρό σωματικό μέγεθος,

- όσα ζώα έχουν δύναμη, δεν χρειάζονται ταχύτητα,

- όσα έχουν μεγάλο σωματικό μέγεθος, σώζονται χάρη σ' αυτό,

- τα όπλα αντισταθμίζουν την έλλειψη δύναμης και ταχύτητας,

- για να αντιμετωπίζουν τις μεταβολές του καιρού, εφοδιάζονται με πυκνό τρίχωμα και γερό δέρμα,

- σε αυτά που γίνονται βορά άλλων ζώων δίνεται η δυνατότητα να γεννούν πολλούς απογόνους,

- όσα τρέφονται με άλλα ζώα, γεννούν λίγους απογόνους,

- δίνονται διαφορετικά είδη τροφής σε κάθε είδος ζώου, για να μην εξαντληθούν συγκεκριμένα είδη διατροφής.

Κριτήρια της διανομής

- Η επιβίωση και η διαίωνιση των ειδών (εἰς σωτηρίαν, ἔσφωζεν, εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος ἀἴστωθείη, ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς, ἀμῦναι, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων)
- Η ισορροπία στη φύση (ἐπανισῶν – δεσ παραπάνω)
- Ο νόμος της αναπλήρωσης (δεσ παραπάνω)

«**νεῖμαντος δὲ μου,**» ἔφη ...· Αξιοσημείωτη μετάβαση από τον πλάγιο στον ευθύ λόγο που δίνει ζωηρότητα. Στοιχεία του δημώδους ύφους στο συγκεκριμένο μύθο είναι:

1. Η χαρακτηριστική – τυπική αρχή του μύθου: **Ἦν γάρ ποτε χρόνος**

2. Η απλή κατασκευή του λόγου, χωρίς μακροσκελείς περιόδους

3. Η παρατακτική σύνδεση

4. Η συχνή χρήση του **οὖν** και του **ἐπειδή**

5. Η συχνή επανάληψη των ίδιων λέξεων (π.χ. **νεῖμαι, νεῖμαντος, νέμει, νέμων**)

6. Η εναλλαγή του ευθέως και του πλαγίου λόγου

7. Οι πολλές διαιρέσεις των εννοιών, τα μέλη των οποίων συνδέονται με τα **τοῖς μὲν – τὰ δὲ, ἃ μὲν – ἃ δὲ** κ.ά.

Υπάρχουν ωστόσο και στοιχεία με ιδιαίτερα ζωντανή ποιητική πνοή και δύναμη (πβ. **χρόνος ἦλθεν, εἰμαρμένος, γῆς ἔνδον, ἄοπλον φύσιν, σμικρότητι ἤμπισχε, πτηνόν φυγὴν, ἄϊστωθείη, ἀλληλοφθοριῶν, διαφυγὰς ἐπήρκεσε** κ.ά.) Ο Πρωταγόρας μιμείται από τη μια το περίτεχνο ύφος του σοφιστή και από την άλλη την αφέλεια και φυσικότητα του λαϊκού τρόπου έκφρασης που ταιριάζει στην αφήγηση του μύθου.

«ώρα»: Η λέξη «ώρα» παράγεται από την ίδια ινδοευρωπαϊκή ρίζα από την οποία στα αγγλικά παράγεται η λέξη year, το έτος. Συναντάται με τις εξής σημασίες: α. ο ορισμένος χρόνος, η χρονική περίοδος που ορίζεται από τους φυσικούς νόμους, η περίοδος του έτους, του μήνα, της ημέρας, β. η εποχή του έτους (οι αρχαίοι Έλληνες διέκριναν τρεις εποχές του χρόνου: το «ξαρ», δηλαδή την άνοιξη, το «θέρος», δηλαδή το καλοκαίρι, και τον «χειμώνα», ενώ την «ὀπώραν», το φθινόπωρο, τη θεωρούσαν μάλλον ως ακμή του καλοκαιριού), η ακμή του έτους, μέρος της ημέρας ή του ημερονυκτίου. Επειδή η λέξη χρησιμοποιούνταν ιδιαίτερα για να δηλώσει την καλύτερη εποχή του χρόνου, κατέληξε επίσης να σημαίνει, όπως η λέξη «καιρός», την κατάλληλη ώρα, τη σωστή στιγμή, όπως ακόμα και την καλή στιγμή της ζωής του ανθρώπου, δηλαδή τη νεότητα. Στη μυθολογία, οι Ώρες, κόρες του Δία και της Θέμιδος, ήταν τρεις: η Ευνομία, η Δίκη και η Ειρήνη, προστάτευαν δε τις εποχές του έτους και τους καρπούς κάθε εποχής, και θεωρούνταν αιτίες της ωριμότητας και της τελειότητας όλων των φυσικών πραγμάτων, κυρίως δε της ακμής και της ομορφιάς του ίδιου του ανθρώπου.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Γένη, γενέσεως, γένος, ὀλιγογονίαν, πολυγονίαν, γένει < γίγνομαι: γέννηση, γενεά, γενιά, γενέτειρα, γενετήσιος, γενέθλιος, γηγενής, εγγενής, συγγενής, γενικός, γόνος, γονέας, γονικός, γονίδιο, γόνιμος, γονιμότητα, υπογονιμότητα, νεογνό, γνήσιος

εἰμαρμένος < μείρομαι: μέρος, μερίδα, μερίδιο, μερικός, μερτικό, μέρισμα, απόμερος, παράμερος, ανωμερίτης, κατωμερίτης, επιμερισμός, καταμερισμός, μοίρα, μοιραίος, ἀμοιρος, δύσμοιρος, κακόμοιρος, μεμψίμοιρος, μοίραρχος, μοιρολό(γ)ι, μοιρολάτρης, μοιρολατρικός, μοιρασιά, μοίρασμα, μοίραρχος, μοιρογνωμόνιο, μόριο, συμμορία

μείξαντες < μείγνυμι: μείγμα, μείξη, μ(ε)ικτός, πρόσμειξη, ανάμ(ε)ιξη, ανάμ(ε)ικτος, σύμμιξη, σύμμικτος, επιμιξία, αιμομιξία, μιγάς, αμιγής

κεράννυται < κεράννυμαι: κέρασμα, κράμα, κράση, κρασί, κρατήρας, άκρατος, εύκρατος, ακέραστος

ἄγειν < ἄγω: αγωγή, αγωγός, παραγωγός, δημαγωγός, προσαγωγός, νηπιαγωγός, αγώνας, άγημα, άξονας, απαγωγή, συναγωγή, διαγωγή, εισαγωγήας, αρχηγός, στρατηγός, λοχαγός, ξεναγός, άμαξα, παρείσακτος, πλοηγός, ξεναγός, λοχαγός, χορηγός, σύναξη, υδραγωγείο, άξονας

προσέταξαν < πρὸς + τάττω(σσω): τάγμα, διάταγμα, πρόσταγμα, σύνταγμα, διαταγή, επιταγή, προσταγή, συνταγή, υποταγή, νομοταγής, άτακτος, απότακτος, ανυπότακτος, ανάταξη, παράταξη, σύνταξη, ένταξη, πρόταξη, επίταξη, μετάταξη, ανακατάταξη, αταξία, (αρχι)συντάκτης, συντακτικό, επιτακτικός, τακτός.

νείμαι, νείμαντος, νέμων, ἔνεμεν < νέμω: νομός, νόμος, νομικός, νομική, νομαδικός, νέμεση, νόμισμα, νομισματικός, διανομέας, διανομή, κατανομή, απονομή, αστυνομία, αστυνομικός, αστυνόμος, τροχονόμος, αγορανομία, παρανομία, παράνομος, υπόνομος, ανομία, δασονομία, δασονόμος, οικονομία, οικονόμος, χειρονομία, αυτονομία, αυτόνομος, ταξινόμηση, εξοικονόμηση, νομοθέτης, νομοθεσία, νομοσχέδιο, νομοταγής, νομομαθής, νομάς

ἐπίσκεψαι < ἐπί + σκοπέω -ῶ: σκοπός, σκοπία, σκόπιμος, σκόπελος, σκέψη, σκεπτικός, σκεπτικισμός, απερίσκεπτος, αυτοσκοπός, κερδοσκοπός, οιωνοσκοπός, καιροσκοπός, ωροσκοπός, άσκοπος, επίσκοπος, κατάσκοπος, πρόσκοπος, ανασκόπηση, βιντεοσκόπηση, επισκόπηση, προεπισκόπηση, δημοσκόπηση, βυθοσκόπηση, ακτινοσκόπηση, βολιδοσκόπηση, κερδοσκοπία, κατασκοπία, τηλεσκόπιο, περισκόπιο, στηθοσκόπιο, μικροσκόπιο, ωροσκόπιο, σκοποβολή, σύσκεψη, συνδιάσκεψη, περίσκεψη, επίσκεψη, επισκέψιμος, σκεπτικιστής

πείσας < **πείθω**: πειθήνιος, πειθαναγκασμός, πιθανός, πιθανότητα, πίστη, πιστός, πειστήριο, πειστικός, πειθαρχία, πεισιθανάτιος, πείσμα, πεισματάρης

προση̐πτεν < **πρὸς** + **ἄπτω**: αφή, επαφή, συναφής, συνάφεια, απτός, αψίδα, αψιμαχία, αψίκορος, σύναψη, επισύναψη, έξαψη, άναμμα, προσάναμμα, αναπτήρας, αφθώδης

διδούς < **δίδωμι**: δόση, παράδοση, έκδοση, μετάδοση, δοσολογία, δοσίλογος, μισθοδοσία, λογοδοσία, ηλεκτροδότηση, σηματοδότης, δότης, αιμοδότης, καταδότης, εκδοτικός, αποδοτικός, ενδοτικός, μεταδοτικός, δώρο, δωροθέτης, δωρεά, δωροδοκία, ανέκδοτος, παραδοτέος

εὐμάρεια < **εὐμαρής** < εὖ + **μάρη** (= χέρι)

ἀμφιεννύς < **ἀμφιέννυμι** < **ἀμφι** + **έννυμι/έννύω**: άμφιο, αμφίηση, μεταμφίηση, ιμάτιο, ιματιοθήκη

ιούσιν < **εἶμι/έρχομαι**: ερχομός, έλευση, προσέλευση, διέλευση, ελευθερία, ανεξίτηλος, ισθμός, εισιτήριο, εξιτήριο, προσηλυτισμός, προσιτός, ιταμός, αμαξιτός

οἰκεία < **οἶκος**: οίκημα, οίκηση, ιδιοκατοίκηση, διοίκηση, συγκατοίκηση, μετοίκηση, οικία, κατοικία, μονοκατοικία, πολυκατοικία, συνοικία, αποικία, παροικία, ένοικος, περίοικος, κάτοικος, συγκάτοικος, μέτοικος, οικισμός, οικιστικός, αποικισμός, αποικιστικός, οικοδεσπότης, οικογένεια, οικότροφος, οικόπεδο, οικοσκευή, οικόσημο, οικονομία, οικόσιτος, οικουμένη, οικολογία, οικόσημο

βορὰ < **βιβρώσκω**: βρώση, αιμοβόρος, σαρκοβόρος, χρονοβόρος, βάραθρο, βρόγχος, βρογχίτιδα

ΠΗΓΕΣ

Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Λυκείου, Ψηφιακά εκπαιδευτικά βοηθήματα

http://www.study4exams.gr/anc_greek/course/view.php?id=26#3

Δρ. Ιωάννης Παναγιώτης Αμπελάς, Φιλοσοφικός Λόγος Αρχαία Ελληνική Γραμματεία Ο.Π. Ανθρωπιστικών Σπουδών Γ' Λυκείου, ΙΤΥΕ, «Διόφαντος»

https://akisambelas.files.wordpress.com/2019/09/fakelos_ylikou_g_lyk_d.e.4-7.pdf

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών

Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων Γ' Γυμνασίου, ΙΤΥΕ, «Διόφαντος»

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2222/Anthologio-Filosofikon-Keimenon_G-Gymnasiou_html-empl/index_01_01.html

[http://www.greek-](http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/translation/support_practice/page_003.html)

[language.gr/greekLang/ancient_greek/education/translation/support_practice/page_003.html](http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/education/translation/support_practice/page_003.html)

LIDDELL & SCOTT, Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, (Επιτομή του Μεγάλου Λεξικού, εκδ. Πελεκάνος 2007)

[http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-](http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/search.html?lq=%E1%BD%80%CF%88%CE%AF-%CE%BD%CE%BF%CE%BF%CF%82)

[scott/search.html?lq=%E1%BD%80%CF%88%CE%AF-%CE%BD%CE%BF%CE%BF%CF%82](http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/search.html?lq=%E1%BD%80%CF%88%CE%AF-%CE%BD%CE%BF%CE%BF%CF%82)

<http://www.kee.gr/attachments/file/2154.pdf>